

Kristina Blockytė-Naujokė – humanitarinių mokslų daktarė, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Filologijos katedros mokslo darbuotoja
Moksliniai interesai: etnologija, folkloras, etninė kultūra, papročiai, Mažosios Lietuvos kalendorinės šventės
El. paštas: kristina.blockyte-naujoke@ku.lt
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2380-0724>

Kristina Blockytė-Naujokė – doctor of humanities (ethnology), re-search fellow in the Department of Philology, Faculty of Social Sciences and Humanities, Klaipėda University
Research interests: ethnology, folklore, ethnic culture, customs, calendar holidays in Lithuania Minor
E-mail: kristina.blockyte-naujoke@ku.lt
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2380-0724>

Gerda Banaitytė – Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto Lietuvių filologijos studijų programos absolventė
Moksliniai interesai: motyvacija, lietuvių kalba, lituanistinės mokyklos
El. paštas: gerda.banaityte@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7542-2734>

Gerda Banaitytė – bachelor of humanities, graduate of the Lithuanian philology study programme at the Faculty of Social Sciences and Humanities, Klaipėda University
Research interests: motivation, Lithuanian language, Lithuanian schools abroad
E-mail: gerda.banaityte@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7542-2734>

Kristina Blockytė-Naujokė, Gerda Banaitytė

Klaipėdos universitetas

LIETUVIŲ KALBOS, KAIP NEGIMTOSIOS (ĮSKAITANT PAVELDĖTĄJĄ), MOKYMOSI MOTYVACIJA: LITUANISTINIŲ MOKYKLŲ UŽSIENYJE ATVEJIS

Anotacija

Globalizacija ir migracija nulėmė, kad vis daugiau lietuvių kilmės vaikų auga už Lietuvos ribų, kur jų ryšys su gimtąja kalba formuojasi nenatūralioje kalbinėje aplinkoje. Lituanistinės mokyklos tampa svarbia priemone, padedančia išlaikyti lietuvių kalbą ir tautinę tapatybę. Vis dėlto šių mokyklų lankomumas išlieka ribotas, o vaikų motyvacija mokytis lietuvių kalbos priklauso nuo įvairių šeimų, ugdymo ir socialinės aplinkos veiksnių. Straipsnyje analizuojamas lietuvių kalbos,

kaip negimtosios, mokymas lituanistinėse mokyklose, ypatingą dėmesį skiriant mokinių motyvacijos aspektui. Empiriniai duomenys surinkti 2025 m. atlikus kiekybinį tyrimą: apklausoje dalyvavo 47 lituanistinių mokyklų mokytojai iš 15 šalių ir 112 užsienyje gyvenančių lietuvių tėvų. Tyrimas atskleidžia, kokie pedagoginiai, šeimos bei socialiniai veiksniai daro įtaką vaikų motyvacijai ir prisideda prie lietuvių kalbos ugdymo diasporoje tyrimų plėtros.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: lietuvių kalbos, kaip negimtosios, mokymas, lituanistinė mokykla, paveldimoji kalba, mokymosi motyvacija, diaspora, dvikalbystė.

Abstract

Globalisation and migration have resulted in a growing number of children of Lithuanian descent being raised abroad, where their connection to the native language develops outside the natural linguistic environment. Lithuanian heritage schools play a crucial role in maintaining the Lithuanian language and the national identity; however, attendance is limited, and children's motivation to learn Lithuanian depends on various family, educational and social factors. This article examines instruction in Lithuanian as a non-native language in heritage schools, with particular focus on students' learning motivation. Empirical data were collected in 2025 through a quantitative survey involving 47 teachers from Lithuanian heritage schools in 15 countries, and 112 parents abroad raising children up to the age of 18. The questionnaires were designed based on theoretical sources on motivation, bilingualism and heritage language learning, and the results were analysed statistically. The findings highlight the pedagogical, family and social factors shaping children's motivation, and contribute to a deeper understanding of Lithuanian language education in the diaspora.

KEY WORDS: Lithuanian as a non-native language, heritage schools, heritage language, learning motivation, diaspora, bilingualism.

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rh.v33i0.2750>

Įvadas

Tyrimo tikslas – ištirti lietuvių kalbos, kaip negimtosios (įskaitant paveldimąją), mokymosi motyvaciją užsienio lituanistinėse mokyklose, atskleidžiant, kaip šeimos (tėvų) nuostatos ir mokytojų praktiką formuojantys veiksniai veikia vaikų įsitraukimą skirtingais amžiaus tarpsniais ir skirtinguose kalbinio pasirengimo lygmenyse.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti teorinį motyvacijos, dvikalbystės / paveldimosios kalbos ugdymo lauką ir pritaikyti jį lituanistinio švietimo kontekstui.

2. Nustatyti tėvų lūkesčius, kalbinę praktiką namuose ir jų taikomas motyvavimo priemones.

3. Įvertinti lituanistinių mokyklų mokytojų taikomas didaktines strategijas ir jų sąsajas su skirtingo amžiaus mokinių motyvacija.

4. Identifikuoti pagrindinius motyvacijos veiksnius (šeimos, mokyklos, bendraamžių, aplinkos) ir jų sąveiką.

5. Apibūdinti kritinius motyvacijos lūžio taškus (ypač paauglystėje) ir įvardyti veiksmingiausias intervencijas.

Temos išskirtinumas. Nors lietuvių kalbos mokymas diasporoje vis dažniau nagrinėjamas akademinuose tyrimuose, ypač daug dėmesio skiriama bendresnei dvikalbystės ir tautinės tapatybės temai. Vis dėlto vaikų motyvacija mokytis lietuvių kalbos lituanistinėse mokyklose išlieka menkai ištirta. Šis darbas išsiskiria tuo, kad remiasi naujausiais duomenimis, surinktais 2024–2025 m., atsižvelgiant į šiuolaikines migracijos tendencijas, geopolitinius pokyčius ir diasporos šeimų realijas. Tyrime analizuojamas vaikų mokymosi motyvacijos aspektas lituanistinio ugdymo kontekste, remiantis ne tik teorine literatūra, bet ir tėvų bei mokytojų empirinėmis išvargomis. Taip siekiama užpildyti esamą mokslinių tyrimų spragą ir prisidėti prie geresnio kalbinės motyvacijos diasporoje suvokimo.

Tyrimo naujumas atsiskleidžia keliais tarpusavyje susijusiais aspektais. Pirmiausia pateikiamas nuoseklus, dviem perspektyvomis – tėvų ir mokytojų – grindžiamas žvilgsnis į vaikų motyvaciją lituanistinėse mokyklose už Lietuvos ribų, paremtas naujausiais 2025 m. duomenimis. Antra, analitinė dėmesio ašis sąmoningai sutelkta į lietuvių kalbos, kaip negimtosios (įskaitant paveldimąją), mokymosi motyvaciją, o ne į bendresnę dvikalbystės ar kalbos perdavimo problematiką. Trečia, pjūvis tarp šalių (15 šalių) leidžia palyginti praktikas skirtinguose sociolinguistiniuose kontekstuose ir atskleisti tiek bendrąsias, tiek lokaliąsias motyvacijos raiškas. Galiausiai, empiriniai rezultatai papildo ir atnaujina iki šiol dominavusius teorinius ir pavienių atvejų tyrimus, kartu atsargiai įvardijant apribojimą: imtis nėra proporcinga visai diasporai, todėl išvados grindžiamos nagrinėtos imties duomenimis.

Tyrimo metodai: anketinė apklausa ir kiekybinė tyrimo duomenų analizė.

Tyrimo metodologija. Norint įgyvendinti užsibrėžtą tikslą, buvo pasirinkta atlikti kiekybinį tyrimą, kuriuo siekta geriau suprasti veiksnius, darančius įtaką vaikų motyvacijai mokytis lietuvių kalbos lituanistinėse mokyklose. Tyrimui buvo parengti du specializuoti klausimynai: vienas skirtas lituanistinių mokyklų mokytojams, o kitas – tėvams, gyvenantiems užsienyje ir auginantiems vaikus iki 18 metų amžiaus. Klausimynai buvo parengti remiantis teoriniais šaltiniais apie motyvaciją, dvikalbystę ir lietuvių kalbos mokymą užsienyje. Apklausos buvo anoniminės ir vykdomos internetu, naudojantis „Google Forms“ platforma, o nuorodos į jas buvo platinamos per lituanistinių mokyklų bendruomenes ir artimos aplinkos lietuvius, gyvenančius užsienyje. Tyrimas atliktas 2025 metų sausio–balandžio mėnesiais.

Tyrimo imtis. Tyrime dalyvavo 47 lituanistinių mokyklų mokytojai iš 15 šalių ir 112 tėvų, užsienyje gyvenančių Lietuvos emigrantų, auginančių vaiką arba vaikus iki 18 metų.

Respondentai dalyvavo apklausose iš įvairių šalių, tačiau dėl susiklosčiusios politinės situacijos nuspręsta į tyrimą neįtraukti Rusijos ir Baltarusijos lituanis-

tinių mokyklų. Anketos klausimai buvo susiję su vaikų požiūriu į lietuvių kalbą, jų motyvacijos šaltiniais, mokymosi sunkumais ir tėvų bei mokytojų pastangomis skatinti kalbinę vaikų tapatybę. Abu klausimynus sudarė kelių tipų klausimai: uždarieji klausimai, skirti demografiniams duomenims (vaikų amžius, šalis, kalbos vartojimo namuose intensyvumas ir pan.) nustatyti, ir atvirieji klausimai, kurie leido dalyviams išreikšti savo nuomonę apie motyvaciją mokytis lietuvių kalbos, išsakyti pastabas, rekomendacijas ir siūlymus.

Lietuvių kalbos, kaip negimtosios, mokymosi motyvacija

Emigracijoje gimsta ir auga nemaža dalis lietuvių kilmės vaikų, kurių ryšys su gimtąja kalba ir tautine tapatybe formuojasi nutolus nuo Lietuvos kultūrinės bei kalbinės aplinkos. Šiame kontekste ypatingą reikšmę įgyja lietuvių kalbos išlaikymas, kuris tampa ne tik komunikaciniu įrankiu, bet ir svarbiu tautinio identiteto išsaugojimo veiksmu.

Svarbų vaidmenį puoselėjant lietuvių kalbą, kultūrą ir tautinį tapatumą vaidina lituanistinės mokyklos, veikiančios įvairiose pasaulio šalyse. Šios ugdymo įstaigos padeda emigracijoje augantiems vaikams išlaikyti ryšį su lietuvių kalba, istorija ir tradicijomis. Vis dėlto pastebima, kad tik nedidelė dalis užsienyje gyvenančių vaikų lanko lituanistines mokyklas, o vaikų motyvacija mokytis lietuvių kalbos svetur dažnai priklauso nuo daugybės tarpusavyje susijusių veiksnių – šeimos vertybių, ugdymo turinio, pedagoginių metodų, socialinės aplinkos ir pačių mokinių asmeninių nuostatų. Lietuvos švietimo ir mokslo institucijų registro 2024 m. gruodžio mėn. duomenimis, „iš viso užsienyje veikė 261 formaliojo ir neformaliojo lituanistinio švietimo įstaiga (251 – neformaliojo ugdymo mokyklos, 10 – bendrojo ugdymo įstaigų). Jose mokėsi 12,5 tūkst. vaikų ir jaunuolių“ (Globali Lietuva 2024). Tai sudaro tik apie 8,3 proc. visų užsienyje gyvenančių mokyklinio amžiaus lietuvių ir lietuvių kilmės asmenų.

Šie skaičiai rodo, kad nors lituanistinių mokyklų tinklas plečiasi, didžioji dalis užsienyje gyvenančių lietuvių vaikų nelanko šių įstaigų. Tad kyla klausimas – kaip reikėtų didinti vaikų motyvaciją mokytis lietuvių kalbos gyvenant svetur? Siekiant atsakyti į šį klausimą, būtina atkreipti dėmesį į realias mokymo situacijas lituanistinėse mokyklose, kuriose susiduriama su įvairialypiu kalbiniu vaikų kontekstu ir skirtingu lietuvių kalbos mokymosi motyvacijos lygiu. Mokant lietuvių kalbos vaikus, kuriems ši kalba nėra gimtoji, pedagogai susiduria su įvairiais iššūkiais, susijusiais su nevienodu kalbiniu vaikų pasirengimu. Kai kurie mokiniai laisvai kalba lietuviškai, kiti – tik iš dalies, o daliai vaikų ši kalba yra visiškai nauja. Dažniausiai jų socialinė ir ugdomoji aplinka formuojasi užsienio šalyse, todėl lietuvių

kalba nėra pagrindinė kalba jų kasdienybėje. Tokie vaikai dažnai yra dvikalbiai ar net daugiakalbiai, o tai gali daryti reikšmingą įtaką jų motyvacijai mokytis ir vartoti lietuvių kalbą. Atsižvelgiant į šiuos iššūkius, tampa aktualu analizuoti, kas lemia vaikų norą mokytis lietuvių kalbos lituanistinėse mokyklose ir kaip galima šią motyvaciją stiprinti.

Lietuvių kalbos mokymas užsienyje gyvenantiems vaikams yra itin svarbus ne tik kalbinių gebėjimų ugdymo, bet ir tapatybės išlaikymo požiūriu. Lituanistinės mokyklos tampa pagrindine švietimo forma, kurioje vaikai, augantys lietuvių diasporos šeimose, turi galimybę sistemingai mokytis lietuvių kalbos.

Pažymėtina, kad daugumai mokinių, lankančių lituanistines mokyklas, lietuvių kalba nėra visiškai svetima – dažniausiai jie gimsta mišrioje arba lietuvių šeimose, kur viena ar abi pusės kalba lietuviškai. Tokiais atvejais lietuvių kalba vaikams dažnai yra paveldimoji kalba – kalba, kurią jie paveldi per šeimą, bet kuria nebūtinai sklandžiai kalba, rašo ar ją aktyviai vartoja. Vis dėlto nors šie mokiniai turi tam tikrą ryšį su kalba, jų kalbinės kompetencijos dažnai būna ribotos, o mokymasis vyksta ne per natūralią socialinę sąveiką, bet per struktūruotą ugdymą mokykloje. Todėl, remiantis kalbos įgijimo teorijomis, toks lietuvių kalbos mokymas, kai kalba nėra nei gimtoji, nei visiškai svetima, gali būti priskiriamas prie negimtosios kalbos mokymo. Paveldimosios kalbos vartotojai dažnai ugdomi pagal tuos pačius principus kaip ir antrosios ar svetimiosios kalbos mokiniai (Montrul 2010, 3–23). Pedagoginiu požiūriu tai reiškia, kad jų kalbiniai poreikiai, metodinės priemonės ir mokymo strategijos atitinka negimtosios kalbos ugdymo modelį. Todėl šiame straipsnyje sąmoningai vartojamas terminas *lietuvių kalbos, kaip negimtosios, mokymas*, apimantis ir paveldimosios kalbos vartotojų ugdymą lituanistinėse mokyklose. Toks požiūris leidžia išsamiai nagrinėti ne tik kalbos mokymo metodiką, bet ir vaikų motyvaciją mokytis kalbos, kuri jiems yra emociškai svarbi, tačiau funkciškai nebūtinai aktyviai vartojama.

Iki šiol atlikti tyrimai rodo, kad lietuvių kalbos mokymosi motyvacija diasporoje glaudžiausiai siejasi su šeimos kalbos politika, tapatybės konstravimu ir realiomis kalbos vartojimo nišomis už mokyklos ribų. Norvilas pabrėžia, kad diasporoje lietuvių kalbos mokymosi motyvaciją formuoja tapatybinė prasmė, o kalbos gyvybingumui būtinas nuoseklus jos vartojimas šeimoje ir bendruomenėje (Norvilas 2012, 13–15); ypač svarbus tėvų pavyzdys viešojoje erdvėje, stiprinantis vaikų polinkį kalbėti lietuviškai (Norvilas 2012, 27). Kolektyviniai veikalai apie diasporą nuosekliai aprašo perdavimo šeimoje mechanizmus, aplinkos kalbos dominavimą ir bendruomenės vaidmenį (Baranauskienė ir kt. 2015, 187–190), o naujausia sintezė išplečia perspektyvą, pabrėždama dvikalbystės, lituanistinio švietimo bei migracijos sąveiką, ir parodoma, kad motyvacija stiprėja kalbai įgijus ne tik simbolinę, bet ir funkcinę vertę kasdienybėje (Gudavičienė ir kt. 2024). Regio-

niniai atvejų tyrimai patikslina šią logiką: motyvaciją formuoja šeimos sprendimai, bendruomeniškumas ir galimybės naudotis mokymosi ištekliais (Kalnaitytė, Vilkienė 2024, 119–143). Lituanistinio ugdymo literatūra pabrėžia šeimos – mokyklos – bendruomenės trikampį ir amžių atitinkančius didaktinius sprendimus kaip esmines motyvaciją palaikančias priemones (Bagdonavičienė 2012, 24–26). Lituanistinis modelis aptaria lituanistinio ugdymo tikslus, formas ir bendruomeninį kontekstą; motyvacijai svarbūs šeimos ir mokyklos sąveikos bei bendruomeninių veiklų aspektai (Bagdonavičienė ir kt. 2013, 13, 56–69). Tarptautiniai antriosios / paveldimosios kalbos motyvacijos modeliai (integracinė-instrumentinė, *L2 Motivational Self System*) suteikia teorinį pagrindą vidinei / išorinei motyvacijai ir paauglystės lūžio taškams aiškinti (Gardner 1985, 208; Dörnyei 2009, 9–42), o paveldimųjų kalbų tyrimai pagrindžia amžiui jautrias didaktines strategijas asimetriškoms kompetencijoms (Montrul 2010, 3–23). Heritologijos tyrimai rodo, kad paveldimosios kalbos vartotojai dažnai turi ribotas kalbines kompetencijas. Montrul pažymi, kad jų kalbiniai įgūdžiai neretai yra fragmentiški, – jie gali suprasti kalbą, tačiau gebėjimas rašyti ir skaityti dažnai išlieka silpnas. Dėl to jų ugdymas turi būti grindžiamas ne gimtosios, o negimtosios kalbos mokymo principais (Montrul 2010, 8).

Naujausi empiriniai tyrimai rodo, kad lituanistinių (šeštadieninių) mokyklų mokytojų profesinė motyvacija, apimanti „pašaukimą“, bendruomenės paramą ir profesinės prasmės paiešką, veikia kaip svarbus motyvacinis perdavimo mechanizmas, tiesiogiai susijęs su mokinių įsitraukimu (Jakaitė-Bulbukienė, Matulionytė 2024, 166–179). Viename naujausių leidinių „Lietuvių kalba kaip galimybė gyvenant svetur“ (Gudavičienė ir kt. 2024) motyvacijos klausimas siejamas su šeimos kalbos politika ir tapatybės kūrimu: pabrėžiama, kad nuoseklus lietuvių kalbos vartojimas namuose, tėvų nuostatos ir jų pavyzdys kuria prielaidas vidinei vaiko motyvacijai. Akcentuojama lituanistinių mokyklų ir bendruomeninių praktikų (švenčių, stovyklų, kultūrinių renginių) reikšmė – jos suteikia realias kalbos vartosenos nišas ir stiprina emocinį ryšį su Lietuva. Paauglystėje motyvacija linkusi silpnėti, todėl svarbi formalaus ir neformalaus ugdymo dėmė ir vaikui prasmingos veiklos (medijos, projektai, kelionės).

Ką ši literatūra teigia apskritai? Pirma, motyvacija mokytis lietuvių kalbos glaudžiai siejasi su tapatybės konstravimu, kalbinėmis šeimos nuostatomis ir realiosiomis kalbos vartojimo nišomis. Antra, kritinę reikšmę turi amžiaus tarpsniai (ypač paauglystė) ir formalaus bei neformalaus ugdymo dėmė. Trečia, vis dar stokojama tyrimų, tiesiogiai fokusuotų į vaikų ir paauglių motyvaciją lituanistinėse mokyklose už Lietuvos ribų – dominuoja platesni dvikalbystės ir kalbos perdavimo darbai bei pavieniai atvejų tyrimai, todėl tema lieka atvira tolesnėms empirinėms studijoms.

Lietuvių kalbos mokymosi motyvacija dvikalbystės ir daugiakalbystės aplinkoje

Lietuvių kalbos mokymosi motyvacija dvikalbėje ir daugiakalbėje diasporos aplinkoje formuojasi tarp kelių įtampos polių: dominuojančios aplinkos kalbos persvaros, šeimos kalbinių nuostatų, realių vartojimo galimybių ir vaiko tapatybės paieškų. Daugeliui vaikų lietuvių kalba nėra dominuojanti, todėl natūralus jos vartojimas ribotas; tai silpnina vidinę motyvaciją, jei nėra sąmoningo suaugusiųjų ir institucijų palaikymo (Urbelienė 2021, 6). Kalbinė šeimos praktika (nuoseklus kalbėjimas lietuviškai, pozityvus pavyzdys viešose situacijose), bendruomenės ir lituanistinių mokyklų siūlomas struktūruotas ugdymas bei prasmingos kultūrinės patirtys didina kalbos vertingumo ir reikalingumo jausmą, o kartu – ir mokymosi motyvaciją. Pedagogiškai veiksmingiausi sprendimai remiasi negimtosios / paveldimosios kalbos ugdymo logika: diferencijuotas turinys, aiškūs pasiekimų kriterijai, dažnos sėkmės patirtys ir realios vartojimo situacijos už klasės ribų.

Dvikalbystės fenomenas išsivijoje skiriasi nuo to, kas suprantama Lietuvoje, – užsienyje antrosios kalbos dažnai išmokstama natūraliai, per socialinį kontaktą, o ne formaliu mokymu. Tai sukuria asimetriškus kalbos mokėjimo lygius: lietuvių kalba dažnai tampa „pasyviaja“ kalba, kurią vaikas supranta, bet nebūtinai geba sklandžiai vartoti. Tokia kalbinė padėtis daro įtaką lietuvių kalbos ugdymui lituanistinėse mokyklose ir kelia iššūkių kalbinės motyvacijos palaikymui. Sukuriamas specifinis kalbinis kontekstas, kuriame mokymosi motyvaciją lemia ne tik kalbos išmanymas, bet ir jos praktinė reikšmė bei emocinis ryšys. Jei vaikas nesusiduria su poreikiu vartoti lietuvių kalbą kasdienėje aplinkoje, jo vidinė motyvacija jos mokytis silpnėja. Tačiau teigiamą poveikį gali turėti tėvų, mokytojų palaikymas, šeimos kultūriniai ryšiai ir tapatybės paieškos.

Lietuvių kalbos perdavimas vaikams: tėvų vaidmuo ir motyvacija

Kalbos perdavimas nėra savaiminis – jį lemia tėvų nuostatos, praktikos ir pavyzdys. Empiriniai duomenys rodo aiškią kartų dinamiką: pirmosios kartos vaikai kalbą paprastai perima, antroji sėkmingai ją išlaiko tik tėvų pastangomis (lietuviška aplinka, lituanistinės mokyklos), o trečiojoje kartoje kalba dažnai nutrūksta (Baranauskienė ir kt. 2015, 44). E. Gudavičienės atliktas „Lietuvių kilmės emigrantų kalbinės elgsenos tyrimas“ parodė, kad pirmosios kartos emigrantai išmoko lietuvių kalbą iš savo tėvų, nes Lietuva jiems buvo gimtoji šalis. Antrosios kartos emigrantai, gimę jau svetur, negirdėdami lietuvių kalbos artimoje aplinkoje, tik nebent šeimoje, jeigu tėvai skatino juos mokytis lietuvių kalbos, stengėsi perduoti savo žinias vaikams arba leido juos į lituanistines mokyklas. O trečiosios kartos

emigrantai jau labiausiai atitolo nuo lietuvių kalbos. „Trečiosios kartos emigrantai, lietuvių senelių anūkai, kurių tėvai, gimę ne Lietuvoje, dažnai ir patys ne taip gerai mokėdami savo tėvų kalbą, sunkiau galėjo ją perduoti ir savo pačių vaikams, ypač jei neturi ar neturėjo stiprių ryšių su vietos lietuviais, taip pat su Lietuva, retai į ją nuvyksta ar nuvykdavo“ (Baranauskienė ir kt. 2015, 44). Šis tyrimas puikiai rodo, kad tėvai turi didelę įtaką vaikų gebėjimui kalbėti lietuvių kalba. Taip pat mokslininkai pažymėjo, kad šeimos dydis gali turėti įtakos vaikų gebėjimui išmokti paveldėtąją kalbą. Kalbos išmokimo gebėjimas priklauso nuo kiekvieno vaiko raidos, šeimos narių kalbinių nuostatų, brolių ir seserų daromos įtakos. Dažniausiai šeimose, kurios turi vieną vaiką, tėvai gali daugiau dėmesio skirti kalbiniam dalykams: kartu su vaiku mokyti kalbos, skaityti knygas, žiūrėti ir aptarti filmus, įsitraukti į kultūrinę veiklą, kontroliuoti vaiko kalbos vartojimą. Atsiradus šeimoje antram vaikui, ši tėvų dėmesį reikia padalinti keliems vaikams. Tad pirmagimiai, dažniausiai geriau iš tėvų išmoksta paveldėtąją kalbą, nes nuo gimimo iš tėvų gauna daugiau dėmesio, tačiau sunkumas atsiranda, kai vaikas pradeda lankyti darželį ar mokyklą, tada jis daugiau laiko praleidžia ne namų aplinkoje. Tėvų mokytą kalbą pradeda užgožti gyvenamosios vietos kalba, tad ir vaikas su broliais ar seserimis pradeda bendrauti užsienio kalba (Gudavičienė ir kt. 2024, 58). Tačiau tėvų viešas lietuvių kalbos vartojimas normalizuoja jos statusą ir skatina vaikų identifikaciją (Norvilas 2012, 27). Tėvai yra kertinis motyvacinis veiksnys: jų kalbinis elgesys, lūkesčiai ir nuoseklus palaikymas lemia, ar lietuvių kalba išliks funkcinė.

Lituanistinių mokyklų reikšmė

Išanalizavus literatūrą ir internetiniuose šaltiniuose esamą medžiagą, akivaizdu, jog lituanistinės mokyklos atlieka itin svarbų vaidmenį puoselėjant lietuvių kalbą tarp emigracijoje gyvenančių vaikų, kuriems lietuvių kalba dažnai nėra nei gimtoji, nei dominuojančioji. Tokiems vaikams ji tampa negimtoji arba paveldėtoji kalba, kuriai įgyti būtinos sąmoningos, struktūruotos ugdymo pastangos. Lituanistinės mokyklos dažnai yra vienintelė aplinka už šeimos ribų, kur vaikas turi galimybę nuosekliai mokyti lietuvių kalbos: kalbėti, rašyti, skaityti ir susipažinti su lietuvių kultūra bei istorija.

Mokant lietuvių kalbos, kaip negimtosios, ypač svarbu užtikrinti sistemingą kalbos įgūdžių ugdymą: kalbos supratimą, žodyno plėtrą, gramatikos taikymą, rašytinės kalbos formavimą. Tokie vaikai dažnai susiduria su ribotu lietuvių kalbos žodynu, neturi galimybės natūraliai ją vartoti socialinėje aplinkoje, todėl jiems būtinas kryptingas pedagoginis palaikymas. Lituanistinėse mokyklose taikomi ugdymo metodai leidžia įtraukti įvairių gebėjimų ir kalbinio pasirengimo vaikus – nuo tų, kurie lietuviškai kalba pasyviai, iki tų, kurie vos pradeda pažinti su šia

kalba. Be kalbinių gebėjimų ugdymo, lituanistinės mokyklos atlieka ir tapatybės formavimo, emocinę bei socialinę funkcijas. Vaikams, gyvenantiems kultūriškai skirtingose aplinkose, tokios mokyklos padeda suprasti ir priimti savo kilmę, stiprina ryšį su Lietuva, ugdo pasididžiavimą savo kultūra. Tai ypač svarbu mokant lietuvių kalbos, kaip negimtosios, – vaikas turi jausti, kad kalba, kurią mokosi, yra ne tik komunikacijos priemonė, bet ir jo tapatybės dalis.

Praktikoje mokytojai susiduria su heterogeniškėmis grupėmis (nuo pradedančių iki laisvai kalbančiųjų), todėl reikia diferencijuotų, motyvaciją palaišančių metodų (Karčiauskaitė 2008, 135). Paauglystėje motyvacija dažnai krenta; ją palaiko tėvų išitraukimas, bendraamžių ryšiai ir aiškūs pripažinimo mechanizmai (pvz., kreditai, dvikalbystės pažymėjimai) (Gudavičienė ir kt. 2024, 110–113). Nepaisant to, lituanistinės mokyklos yra daugiasluoksnė paramos sistema: jos palaiko kalbinius gebėjimus, tapatybę ir bendruomeninį ryšį, o jų efektyvumą lemia pedagoginių strategijų atnaujinimas ir bendradarbiavimas su šeimomis.

Apibendrinus teorinę ir šaltinių apžvalgą, akivaizdu, kad vaikų motyvaciją mokyti lietuvių kalbos diasporoje lemia šeimos kalbos politika, realios kalbos vartosenos nišos ir amžiaus tarpinių ypatumai, o šiuos veiksnius efektyviausiai susieja nuoseklus tėvų ir mokytojų bendradarbiavimas. Todėl toliau pereinama prie empirinės analizės, kurioje remiamasi naujausiais duomenimis ir tikrinama, kaip tėvų lūkesčiai bei mokytojų praktikos veikia vaikų motyvaciją skirtingose sociolinguistinėse aplinkose bei amžiaus grupėse.

Tėvų lūkesčiai ir mokytojų patirtys: vaikų lietuvių kalbos mokymosi motyvacijos analizė

Siekiant suprasti, kas lemia vaikų motyvaciją mokyti lietuvių kalbos užsienyje, būtina atsižvelgti į dviejų pagrindinių suaugusiųjų grupių – tėvų ir mokytojų – vaidmenį. Tėvai, kaip artimiausia socialinė aplinka, formuoja kalbinius vaikų įpročius, vertybines nuostatas ir kuria kalbos vartojimo kasdienybėje galimybes. Mokytojai, veikiantys lituanistinių mokyklų aplinkoje, užtikrina struktūruotą ugdymą ir prisideda prie vaikų motyvacijos stiprinimo. Šio tyrimo tikslas – atskleisti, kaip tėvų lūkesčiai ir mokytojų patirtys formuoja vaikų požiūrį į lietuvių kalbos mokymąsi negimtosios kalbos sąlygomis.

Tėvų vaidmuo formuojant vaikų motyvaciją. Tyrime dalyvavo 112 tėvų, pateikusių duomenis apie 143 vaikus (67 berniukus, 76 mergaites). Vaikai buvo suskirstyti į tris amžiaus grupes: ikimokyklinio (33,3 %), ankstyvojo mokyklinio (42,8 %) ir paauglių (23,9 %). Dauguma vaikų lankė lituanistines mokyklas (84,8 %), nors šis skaičius neatspindi bendros pasaulinės tendencijos, – čia atsi-

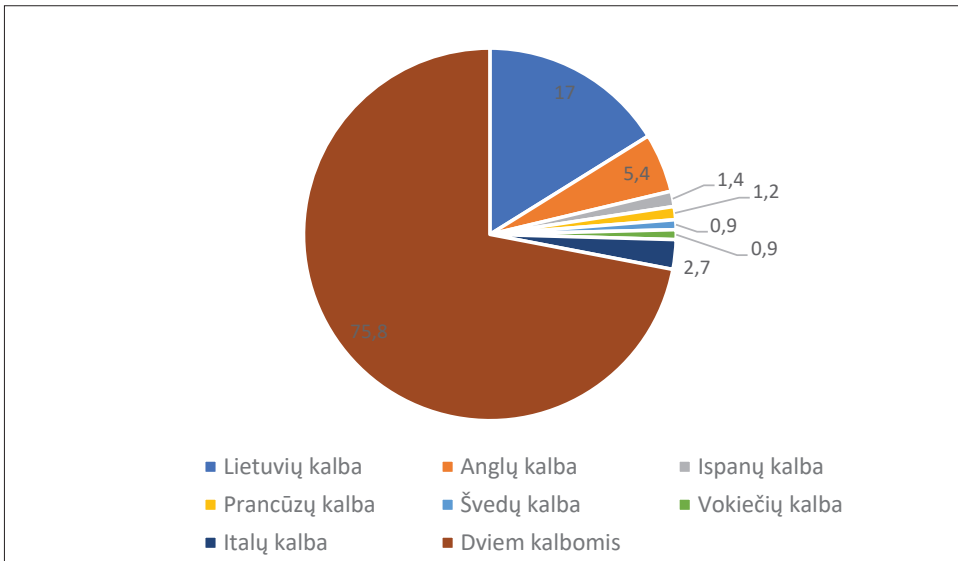
skleidžia apklausos konteksto įtaka, nes ji buvo vykdoma per lituanistinių mokyklų bendruomenes.

Dalyviai atstovavo **18-ai skirtingų šalių**, daugiausia JAV (25 %), Italijai (23,2 %) ir Vokietijai (13,4 %), kiek mažiau – iš Ispanijos, Švedijos, Prancūzijos, Šveicarijos ir Airijos. Vos po kelis atsakymus gauta iš kitų šalių, tokių kaip Armėnija, Australija, Turkija, Sakartvelas, Danija ar Norvegija, tačiau atsakymų pasiskirstymas buvo netolygus, todėl rezultatus būtina interpretuoti atsargiai. Vis dėlto duomenys suteikia pakankamą pagrindą bendram diasporos šeimų požiūrio vaizdui susidaryti.

Rezultatai atskleidė, kad daugiau nei pusė vaikų (52,7 %) lietuvių kalbą vartoja kaip negimtąją arba paveldėtąją, o tik 47,3 % – kaip gimtąją. Net 50,9 % vaikų gimė užsienyje, todėl jų kalbinis kontaktas su Lietuva yra ribotas, o lietuvių kalbos mokymasis vyksta daugiausia šeimos ir mokyklos aplinkoje. Mažesnę grupę (33 %) sudaro vaikai, kurie atvyko į užsienį nemokėdami lietuvių kalbos, o dar mažesnė dalis (16,1 %) – tai vaikai, kurie atvyko svetur jau mokėdami lietuvių kalbą. Šie rezultatai rodo, kad daugumai vaikų lietuvių kalba yra kaip antroji kalba arba ją išmoko jau gyvendami užsienyje, o tai lemia didesnę poreikį mokyti vaiką lietuvių kalbos ir supažindinti jį su Lietuvos svarba per lituanistinę švietimą.

Didžioji dalis, net 84,8 % apklaustų tėvų patvirtino, kad jų vaikai lanko lituanistines mokyklas, o likusieji – nelanko. Vis dėlto šie duomenys neatspindi tikrosios situacijos, nes, kaip rodo ankstesni tyrimai, lituanistines mokyklas pasaulyje lanko tik maža dalis užsienyje gyvenančių lietuvių vaikų. Tokius apklausos rezultatus galima paaiškinti tuo, jog apklausa buvo platinta per lituanistinių mokyklų pedagogus, kurie kvietė vaikų tėvus užpildyti klausimyną. Kadangi klausimyną užpildė ir tėvai, kurių vaikai nelanko lituanistinių mokyklų, – tai leidžia tyrime įžvelgti skirtingus požiūrius į lietuvių kalbos svarbą vaiko gyvenime.

Respondentų teigimu, daugelis užsienyje gyvenančių lietuvių arba mišrių šeimų vaikų namuose kalba dviem kalbomis – taip nurodė, net 75,8 % atsakiusiųjų, 56,3 % moka tris ir daugiau kalbų. Tai atskleidžia, kad vaikai kalba keliomis kalbomis ir auga daugiakultūroje aplinkoje. Dažnai tokie vaikai su tėvais bendrauja skirtingomis kalbomis arba namų aplinkoje kalba viena kalba, o viešose vietose – kita. 17 % vaikų namuose vartoja tik lietuvių kalbą, o 5,4 % – tik anglų kalbą. Likusi dalis vaikų namuose kalba kitomis kalbomis, pavyzdžiui, ispanų, švedų, vokiečių, italų ar prancūzų, tai priklauso nuo gyvenamosios vietos ar šeimos kalbos vartojimo pasirinkimo. Tokiomis sąlygomis lietuvių kalba konkuruoja su gyvenamosios šalies kalba, todėl tėvų indėlis tampa lemiamu veiksniu išlaikant kalbos aktualumą.

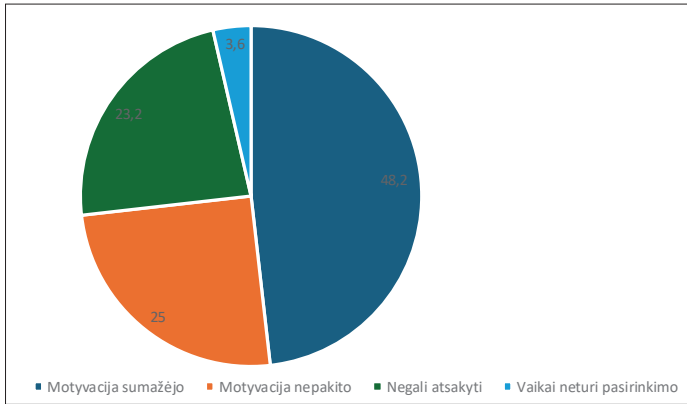

1 pav. Kalbos vartojimas namų aplinkoje (%)

Motyvacijos pokyčiai ir iššūkiai. Daugiausia apklaustų tėvų (48,2 %) nurodė, kad vaikams pasiekus vyresnį mokyklinį amžių (paauglystę) tampa sunkiau išlaikyti motyvaciją mokytis lietuvių kalbos; 25 % teigė nepastebėję jokių motyvacijos pokyčių; 23,2 % negalėjo atsakyti, nes jų vaikai dar nepasiekę šio amžiaus; 1,2 % išreiškė įsitikinimą, kad vaikas privalo mokytis lietuvių kalbos gyvendamas užsienyje, nepaisant jo vidinės motyvacijos. Šie duomenys leidžia daryti atsargią išvadą, jog paauglystė yra kritinis motyvacinis tarpsnis, ypač kai lietuvių kalba neturi stabilų kasdienių vartosenos nišų. Reaguodami į tai, tėvai dažniau imasi tikslinių priemonių: skatina lankyti lituanistinę mokyklą, nuosekliai aptaria kalbos reikšmę, įtraukia vaikus į lietuvių bendruomenės veiklas ir palaiko susidomėjimą kalba per keliones į Lietuvą.

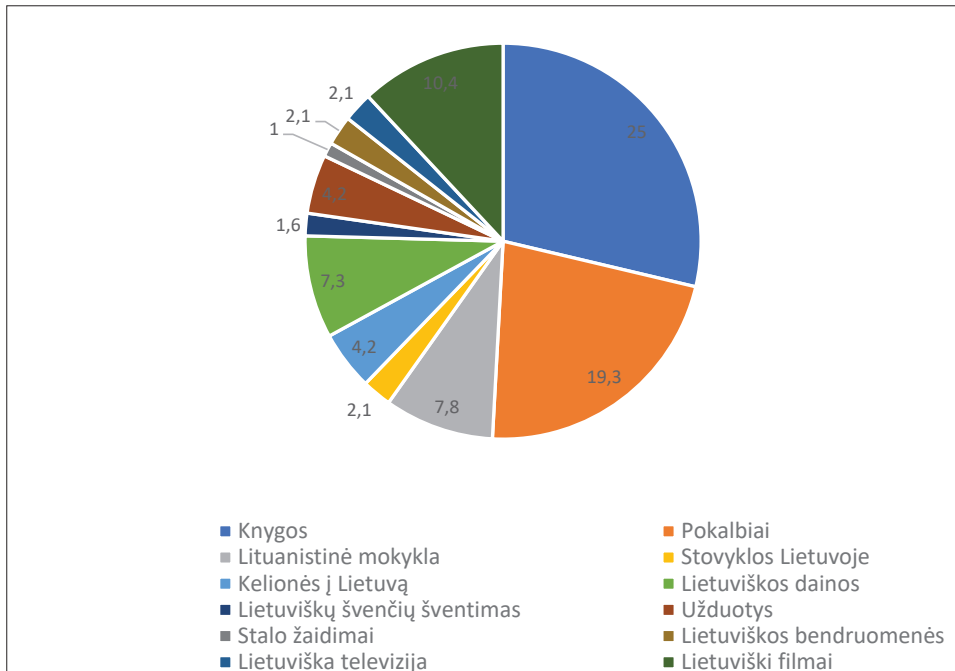
Beveik pusė tėvų (48,3 %) nurodo, kad vaikams pradėjus lankyti vietinę (užsienio) mokyklą sumažėjo jų motyvacija mokytis lietuvių kalbos; šį pokytį jie sieja su intensyvesniu įsitraukimu į gyvenamosios šalies kalbinę ir kultūrinę aplinką, mažinančią lietuvių kalbos aktualumą kasdienėje veikloje. Tuo tarpu 38,2 % teigia, jog nuoseklus šeimos palaikymas ir aiškiai komunikuojama kalbos reikšmė leido išlaikyti stabilią motyvaciją net pradėjus lankyti vietinę mokyklą. Likusi dalis (13,5 %) negalėjo pateikti vertinimo, nes jų vaikai dar nepraėjo lankyti vietinės mokyklos.

Motyvuojančios priemonės. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad dažniausiai efektyvia priemone vaikų lietuvių kalbos mokymuisi laikomos lietuviškos knygos (25 %). Tėvai nurodo, jog ankstyvuojų laikotarpiu vaikams skaitomos lietuviškos

2 pav. Vaiko motyvacijos pokyčiai paauglystėje (%)

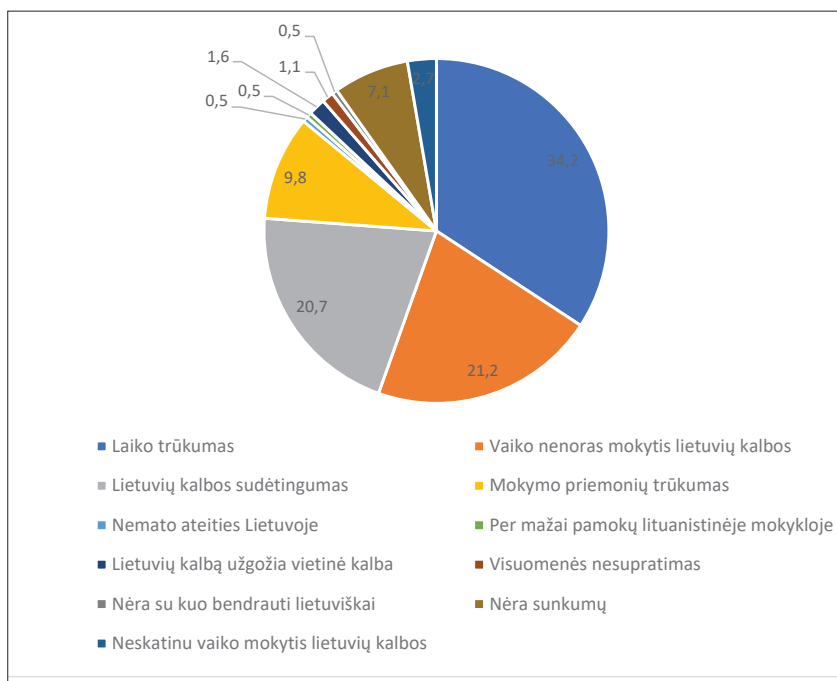
pasakos, o vaikui paaugus, patys vaikai ima skaityti lietuviškas knygas; jei jaučia lietuviškų knygų trūkumą, tėvai patys verčia užsienio autorių knygas į lietuvių kalbą ir skaito jas vaikams. Reikšminga dalis apklaustųjų (19,3 %) teigia, kad lietuviškai įgarsinti filmai taip pat prisideda prie kalbos mokymosi. Dalis tėvų (10,4 %)

3 pav. Metodai ir ištekliai, padedantys vaikams mokytis lietuvių kalbos (%)

pabrėžia pokalbių svarbą – vaikas dažniau girdi lietuvių kalbą, geriau supranta jos reikšmę ir prasmę. Lietuviškos dainos (7,3 %) padeda per žaismę ir ritmą įsiminti lietuviškus žodžius. Nors nurodomos rečiau, tačiau reikšmingomis laikomos ir kitos priemonės: kelionės į Lietuvą (4,2 %), lietuviškų švenčių šventimas (1,6 %), stovyklos Lietuvoje (1,6 %), taip pat kalbinės ir kūrybinės užduotys (4,2 %). Apibendrinant galima pažymėti, kad lietuvių kalbos mokymuisi svarbi į vaiką orientuotų, patrauklių priemonių įvairovė, apimanti tiek literatūrą ir audiovizualinį turinį, tiek gyvas patirtis ir kasdienius komunikacinius kontekstus.

Didžiausi iššūkiai. Tyrimo duomenys rodo, kad tėvai, skatindami vaikus mokytis lietuvių kalbos, susiduria su įvairialypiais barjerais. Didžiausiu iššūkiu įvardijamas laiko trūkumas (34,2 %). Antroje vietoje minimas vaiko nenoras mokytis lietuvių kalbos (21,2 %), o 20,7 % tėvų nurodo, kad vaikai vengia mokytis, nes kalba jiems atrodo per sudėtinga. Priemonių stoka pažymėta 9,8 % atvejų: užsienyje sunku įsigyti lietuviškų knygų, taip pat trūksta vaikams tinkamų internetinių išteklių (tinklapių, programėlių). Nesusiduriantys su sunkumais nurodė 7,1 % tėvų. Rečiau identifikuojami barjerai yra vietinės kalbos dominavimas (1,6 %), visuomenės nesupratimas (1,1 %), trūkumas lietuviškai kalbančių pašnekovų (0,5 %) ir nepakankamas lituanistinės mokyklos pamokų skaičius (0,5 %). Apibendrinant

4 pav. Sunkumai skatinant vaiką mokytis lietuvių kalbos (%)

galima pažymėti, kad pagrindiniai tėvų patiriami sunkumai yra susiję su laiko išteklių ribotumu, vaikų motyvacijos stoka (tiek kaip nenoru, tiek kaip subjektyviai suvokiamu kalbos sudėtingumu) ir mokymosi priemonių prieinamumo stoka; papildomai sunkumų kelia aplinkos kalbos persvara ir ribotos socialinės galimybės vartoti lietuvių kalbą už šeimos ar mokyklos ribų.

Tyrimo duomenys patvirtina, kad tėvų indėlis yra kertinis vaikų motyvacijai mokytis lietuvių kalbos užsienyje. Tėvai ne tik perduoda kalbą šeimos aplinkoje, bet ir formuoja emocinį vaikų ryšį su lietuvių kalba bei kultūra. Tačiau jų pastangų veiksmingumas priklauso nuo platesnio konteksto – daugiakalbės aplinkos spaudimo, vietinės mokyklos įtakos ir turimų ugdymo priemonių. Siekiant stiprinti vaikų motyvaciją, būtina ne tik skatinti šeimas nuosekliai palaikyti lietuvių kalbos vartojimą, bet ir užtikrinti sistemingą paramą: didinti mokymosi priemonių prieinamumą, stiprinti bendruomeniškumą ir kurti realias kalbos vartojimo galimybes.

Mokytojų požiūris į vaikų motyvaciją mokytis lietuvių kalbos lituanistinėse mokyklose

Tyrimo dalyvavo **47 lituanistinių mokyklų pedagogai iš 15 šalių**: Danijos, Prancūzijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Airijos, Vokietijos, Turkijos, Sakartvelo, Islandijos, Ispanijos, Italijos, Gruzijos, Norvegijos, Šveicarijos, Australijos ir Armėnijos.

Dauguma mokytojų turi ilgametę darbo patirtį: 46,8 % nurodė dirbantys daugiau nei 6 metus. 23,4 % pedagogų dirba 1–3 metus (tai rodo naujų specialistų įsiliejimą), 17 % – 4–6 metus, o 12,8 % – mažiau nei metus. Šie rodikliai leidžia teigti, kad lituanistinių mokyklų pedagogų bendruomenė yra gana stabili, kartu atvira naujiems nariams.

Apklaustos duomenimis, pedagogai dažniausiai dirba su ankstyvojo mokyklinio amžiaus (7–11 m.) vaikais – taip nurodė 40,4 % respondentų. 36 % mokytojų moko ikimokyklinio (3–6 m.) amžiaus vaikus, o 23,6 % – paauglius (12–18 m.). Pažymėtina, kad atsakant į šį klausimą buvo galima rinktis daugiau nei vieną atsakymo variantą, todėl matyti, kad dalis pedagogų dirba su keliais amžiaus tarpsniais paraleliai.

Taikomų mokymo metodikų apžvalga pagal amžiaus grupes. Apklausti lituanistinių mokyklų mokytojai detalizavo, kokias metodikas taiko dirbdami su skirtingo amžiaus mokiniais. Ikimokyklinio amžiaus (3–6 m.) vaikams vyrauja žaidybinės ir patirtinės strategijos: sistemingai naudojami žaidimai, dainuojamos lietuviškos dainos, skaitomos pasakos, atliekamos kūrybinės užduotys, pasitelkiama vaizdinė medžiaga, taip pat pradedama mokytis skaitymo ir rašymo pradmenų lietuvių kalba. Ankstyvojo mokyklinio amžiaus (7–11 m.) grupėse užduotys nuo-

sekliai sudėtingėja: integruojami interaktyvūs žaidimai, tęsiamas lietuviškų dainų dainavimas, žiūrimi lietuviškai įgarsinti filmai, skaitomi komiksai ir atliekamos kūrybinės užduotys. Paaugliams (12–18 m.) taikomi pažintiniai ir socialinę sąveiką stiprinantys metodai: interaktyviosios užduotys, lietuviškų dainų dainavimas, grupinis darbas, knygų ir komiksų skaitymas, šokiai, lietuviškai įgarsintų filmų peržiūros, pažintis su Lietuvos istorija ir viešojo kalbėjimo praktikos.

Surinktų duomenų analizė išryškina kelis dėsningumus. Pirma, lietuviškų dainų dainavimas, taikomas visose amžiaus grupėse, rodo, kad muzika veikia kaip universali kalbinės motyvacijos ir įsitraukimo priemonė. Antra, lietuviškai įgarsintų filmų žiūrėjimas yra ypač efektyvus 7–11 m. ir 12–18 m. mokiniam. Trečia, kūrybinės užduotys dažniau naudojamos dirbant su 3–6 m. ir 7–11 m. vaikais.

Metodiniai pasirinkimai yra amžiui ir raidai adekvatūs. Kuo mokiniai jaunesni, tuo labiau akcentuojami žaidybiniai ir kūrybiški metodai, leidžiantys vaikams patirti kalbos mokymąsi kaip žaismę. Vyresniame amžiuje didėja kognityvinis veiklų sudėtingumas: įtraukiamos interaktyviosios užduotys ir vaizdinės priemonės, skatinamas loginis mąstymas ir vaizduotės plėtra. Paaugliams taikomos strategijos kryptingai lavina kritinį mąstymą, bendradarbiavimą ir padeda išlaikyti mokymosi motyvaciją.

Mokytojai taip pat pabrėžia, kad ilgalaikė vaikų motyvacijai svarbios ne vien pamokinės metodikos: reikšmingą vaidmenį atlieka tėvų įsitraukimas, dalyvavimas lituanistinių mokyklų organizuojamose šventėse bei žygiuose ir bendraamžių (draugų) ryšių kūrimasis, – tai suteikia kalbos vartojimui emocinį ir socialinį kontekstą už klasės ribų.

Ikimokyklinio amžiaus (3–6 metų)	Žaidimai	Dainų dainavimas	Žaidybinės užduotys	Pasakų skaitymas	Kūrybinės užduotys	Vaizdinės medžiagos naudojimas	Mokymasis skaityti ir rašyti
Ankstyvojo mokyklinio amžiaus (7–11 metų)	Interaktyvūs žaidimai	Dainų dainavimas	Filmų žiūrėjimas	Komiksų skaitymas	Kūrybinės užduotys		
Paaugliai (12–18 metų)	Interaktyviosios užduotys	Dainų dainavimas ir šokiai	Grupinės užduotys	Knygų ir komiksų skaitymas	Viešasis kalbėjimas	Filmų žiūrėjimas	Pažintis su Lietuvos istorija

5 pav. Metodai, kuriuos mokytojai taiko pamokose skirtingų amžiaus grupių vaikams

Amžiaus įtaka mokymosi motyvacijai. Apklaustų lituanistinių mokyklų mokytojų vertinimu, vaikų amžius reikšmingai veikia motyvaciją mokytis lietuvių kalbos: 48,9 % nurodė, kad amžius daro stiprią įtaką, 42,6 % – kad įtaka yra vidutinė, o 8,5 % – kad amžius motyvacijos neveikia. Šie duomenys leidžia teigti, jog su amžiumi susiję veiksniai – aplinkos poveikis, kintantys kalbiniai poreikiai ir panašūs – gali tiek slopinti, tiek stiprinti vaikų norą mokytis lietuvių kalbos gyvenant svetur.

Didžiausi motyvacijos skirtumai fiksuojami tarp mažesnių vaikų ir paauglių (konkretūs amžiaus intervalai mokytojų nebuvo detalizuoti). 51,1 % pedagogų teigia, kad paauglystėje vaikai yra mažiau motyvuoti mokytis lietuvių kalbos. Tipinės priežastys: prasmės mokytis išvelgimo stoka, vėlyvas mokymosi startas ir su tuo susijusi kalbinio barjero baimė, lyginimasis su bendraamžiais, užsisklendimas, taip pat didėjantis bendras krūvis (vietinė ir lituanistinė mokykla), dėl kurio savaitgaliais prioritetu tampa poilsis. Be to, šiame tarpsnyje sustiprėja socialinio gyvenimo reikšmė, dažniau pasirenkamos mėgstamos veiklos vietoje papildomų pamokų. Nors ima formotis sąmoningumas ir refleksija apie lietuvių kalbos reikalingumą, dažnai išryškėja ir nenoras gilintis dėl konkuruojančių prioritetų; nemaža dalis paauglių lituanistinę mokyklą lanko labiau dėl tėvų spaudimo nei dėl vidinės motyvacijos. 4,3 % mokytojų vis dėlto mato motyvacijos augimą tarp paauglių, kai atsiranda instrumentinių tikslų – siekis išlaikyti lietuvių kalbos baigiamąjį egzaminą ar planuojamos studijos Lietuvoje.

Mažesnius vaikus dažniausiai motyvuoja tėvų paskata; šie mokiniai paprastai yra smalsesni, lengviau įsitraukia ir kalbos mokymąsi patiria kaip žaidimą. Tokie grupėi ypač veiksmingi žaidybiniai ir kūrybiniai metodai bei pozityvus grįžtamasis ryšys (pagyros), palaikantys nuolatinį susidomėjimą.

Tėvų įsitraukimo į ugdymo procesą priklausomybė nuo vaiko amžiaus

Tėvų įsitraukimas į vaikų lietuvių kalbos mokymąsi, mokytojų vertinimu, taip pat siejasi su vaiko amžiumi: 45,7 % nurodo, kad toks ryšys pasireiškia dažnai, 28,3 % – labai dažnai, 21,7 % – kartais, o 4,3 % – retai. Paprastai jaunesnio amžiaus vaikams tėvai aktyviau padeda (padeda atlikti užduotis, kuria kalbinę aplinką namuose, nuosekliai motyvuoja), o vaikui augant ir savarankiškėjant tėvų vaidmuo mažėja. Atsižvelgiant į tai, ypač paauglystėje tikslinga ieškoti papildomų bendradarbiavimo formų su šeima ir priemonių, galinčių palaikyti vidinę motyvaciją mokytis lietuvių kalbos.

Lietuvių kalbos vartojimas už mokyklos ribų, kodų kaita ir kalbos reikšmė

Apklaustos rezultatai rodo, kad 63,8 % lituanistinių mokyklų mokytojų teigia, jog dauguma mokinių lietuvių kalbą vartoja ne tik per pamokas; 23,4 % nurodo, kad ją vartoja tik mažuma mokinių, o 10,6 % – kad lietuvių kalbą vartoja visi vaikai ir už mokyklos ribų. Šie duomenys rodo, kad nors dalis mokinių lietuviškai bendrauja kasdienėje aplinkoje, platus ir nuoseklus lietuvių kalbos vartojimas už mokyklos ribų vis dar nėra įprastas.

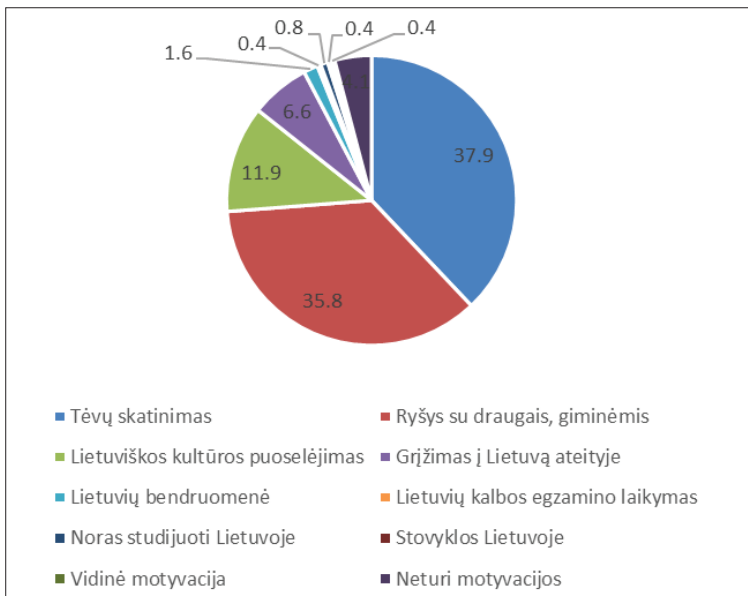
Kodų kaita. Tyrimo duomenys atskleidžia, kad daug mokinių pamokų metu vartoja kodų kaitą (lietuvių kalbos maišymą su kita kalba): 36,2 % mokytojų nurodo, kad ji pasitaiko dažnai, 25,5 % – kartais, o 19,1 % – labai dažnai arba retai. Šis modelis atspindi daugiakalbės socializacijos sąlygas ir pagrindžia poreikį kryptingai stiprinti lietuvių kalbos įgūdžius, kartu pripažįstant daugiakalbystės ir dvikalbystės ypatumus.

Kalbos reikšmė tapatybei. Vertinant lietuvių kalbos svarbą mokinių tapatybės ir kultūrinės savivokos formavimuisi, 38,2 % mokytojų teigia, kad mokiniai tai aiškiai supranta, 53,2 % – kad supranta iš dalies, o 8,5 % mano, jog mokiniams lietuvių kalba nėra vertinga jų tapatybei ir kultūrai. Šie rezultatai leidžia daryti prielaidą, kad ryšys su lietuvių kalba diasporoje dažnai yra nepakankamai stiprus ar nesąmoningas, ką gali lemti aplinkos kalbos dominavimas, retas lietuvių kalbos vartojimas, amžiaus veiksnys ir šeimos akcentuojama kalbos svarba.

Kalba ir pasitikėjimas savimi. Dauguma pedagogų sieja lietuvių kalbos mokėjimą su vaikų pasitikėjimo savimi stiprinimu: 51,1 % teigia, kad kalbos mokėjimas pasitikėjimą didina, 44,7 % – kad iš dalies didina, o 4,3 % nemato reikšmingos įtakos. Tai patvirtina, kad lietuvių kalba gali veikti kaip socialinio priklausymo ir santykio su šeima bei bendruomene stipriklis.

Lietuvių kalbos statusas kalbų hierarchijoje. Lyginant lietuvių kalbos svarbą su kitomis mokinių aplinkoje vartojamomis kalbomis, 27,7 % pedagogų mano, kad lietuvių kalba yra svarbesnė nei gyvenamosios šalies kalba, 36,2 % – kad jos svarba yra tokio pat lygio, o 36,2 % – kad ji yra mažesnės svarbos. Tai rodo, jog daugeliu atvejų lietuvių kalba nebūna dominuojanti, nes kasdieniuose švietimo ir socialiniuose kontekstuose vyrauja aplinkos kalba.

Apibendrinant galima pažymėti, kad funkcinis lietuvių kalbos gyvybingumas diasporoje priklauso nuo jos vartojimo nišų už mokyklos ribų, kodų kaitos valdymo tikslingomis ugdymo strategijomis, tapatybinės prasmės stiprinimo ir nuo kalbos statuso kitų kalbų hierarchijoje; visi šie veiksniai atsispindi pateiktuose procentiniuose vertinimuose.

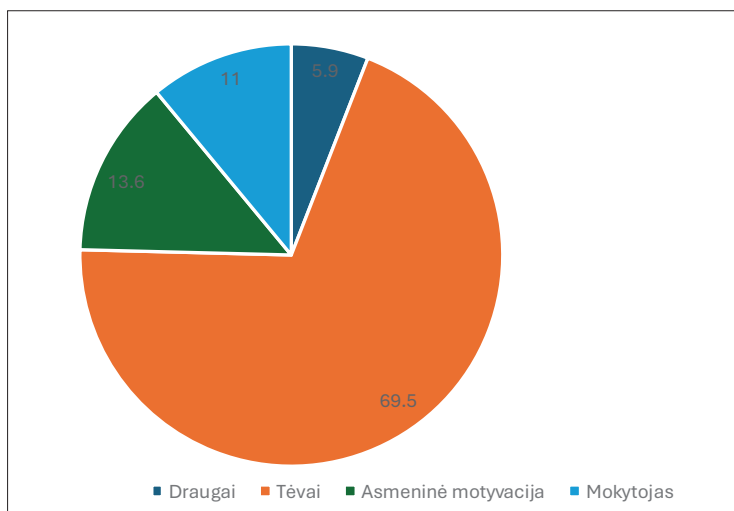
6 pav. Lietuvių kalbos motyvacijos aspektas (%)

Veiksniai, lemiantys vaikų motyvaciją mokytis lietuvių kalbos

Tyrimo rezultatai rodo, kad pagrindiniai motyvaciniai veiksniai yra tėvų skatinimas (37,9 %) ir ryšys su draugais ir giminėmis (35,7 %). Tai leidžia daryti išvadą, kad šeimos vaidmuo bei siekis palaikyti ryšius su artimaisiais ir bendraamžiais yra itin svarbūs formuojant vaikų požiūrį į lietuvių kalbos mokymąsi. Kiti dažniau nurodyti motyvai: noras suprasti ir puoselėti lietuvišką kultūrą (11,9 %), ketinimas ateityje grįžti į Lietuvą (6,6 %), priklausymas lietuviškai bendruomenei (1,6 %). Rečiau minėti motyvai apima norą studijuoti Lietuvoje (0,8 %), lietuvių kalbos egzamino išlaikymą (0,4 %), dalyvavimą stovyklose Lietuvoje (0,4 %) ir vidinę motyvaciją (0,4 %). Pažymėtina, kad 4,1 % vaikų neturi motyvacijos mokytis lietuvių kalbos.

Tėvų nuostatų analizė papildomai atskleidžia stiprų kalbos perdavimo tarp kartų siekį: 99,1 % tėvų nori, kad ateities kartos (vaikai, vaikaičiai, provaikaičiai ir pan.) mokėtų lietuvių kalbą, ir tik 0,9 % mano kitaip. Šie rodikliai indikuoja, kad lietuvių kalbos išsaugojimas daugeliui tėvų išlieka itin svarbus net gyvenant užsienyje, – siekiama, kad kalba būtų nuosekliai perduodama iš kartos į kartą.

Vertinant veiksnius, labiausiai skatinančius vaiką mokytis lietuvių kalbos, dauguma respondentų nurodė tėvus (69,5 %); toliau minėta vaiko vidinė motyvacija

7 pav. Didžiausią įtaką vaiko motyvacijai darantis veiksnys (%)

(13,6 %), mokytojo vaidmuo (11,0 %) ir bendraamžių (draugų) įtaka (5,9 %). Taigi didžiausią poveikį vaiko motyvacijai daro tėvų parama bei skatinimas ir paties vaiko motyvacija, o mokytojų ir bendraamžių įtaka, nors reikšminga, yra santykinai mažesnė.

Gautų rezultatų apibendrinimas. Išvados

1. Remiantis tėvų atsakymais, didžioji dalis vaikų yra gimę užsienyje, todėl lietuvių kalba jiems nėra gimtoji; nepaisant to, tėvai sąmoningai siekia diegti lietuvišką kultūrą ir kalbą. Viena pagrindinių priemonių – vaikų mokymasis liuanistine mokyklose. Apklausos duomenys taip pat rodo, kad šeimose dažnai vartojamos kelios kalbos, todėl vaikai nuo ankstyvosios vaikystės tampa dvikalbiai ar daugialbiai. Siekdami ugdyti vaikų kalbinius gebėjimus, tėvai taiko įvairias priemones: skaito lietuviškas knygas, klausosi muzikos, sistemingai kalbasi lietuviškai, aiškindami kalbos svarbą. Taigi tėvai yra kertinis grandies veiksnys perduodant lietuvių kalbą emigracijoje: jie formuoja vaikų požiūrį į kalbą, sudaro sąlygas jai įgyti ir stiprina vidinę motyvaciją ją išlaikyti. Tėvų kalbinis elgesys, įpročiai, lūkesčiai ir aktyvus įsitraukimas į ugdymą lemia, ar lietuvių kalba išliks gyva ir funkcionuojanti, ar pamažu praras reikšmę vaikų gyvenime.

2. Liuanistinių mokyklų mokytojai visame pasaulyje atlieka išskirtinį darbą – stiprina tautinę vaikų tapatybę užsienio kultūrinėje aplinkoje. Išanalizavus mokytojų anketų atsakymus, paaiškėjo, kad, siekdami palaikyti vaikų motyvaciją moky-

tis lietuvių kalbos, jie taiko amžiui ir kalbiniam pasirengimui tinkamus metodus: jaunesniems mokiniamis veiksmingiausios žaidybinės ir kūrybinės strategijos, vyresniems – pažintinės, diskusinės ir ugdančios kritinį mąstymą. Tarp dažniausiai taikomų priemonių išsiskiria muzika, lietuviškai įgarsinti filmai, interaktyviosios užduotys ir kultūrinės veiklos.

3. Amžius daro reikšmingą įtaką motyvacijai. Kol vaikas mažas, tėvams lengviau jį motyvuoti, o pats mokymasis dažnai suvokiamas kaip žaidimas. Paauglystėje paprastai mažėja noras mokytis lietuvių kalbos dėl vietinėje mokykloje patiriamo krūvio, socialinės aplinkos ir naujų pomėgių. Mokytojai taip pat pažymi, kad vaikui augant mažėja tėvų įsitraukimas į ugdymo procesą. Svarbu pripažinti, jog vien lituanistinių pamokų neužtenka: apie lietuviybės reikšmę turi būti kalbama namuose, o lietuvių kalba turėtų būti vartojama ne tik pamokų metu, bet ir šeimos aplinkoje bei su bendraamžiais, kad jos neužgožtų gyvenamosios šalies kalba.

4. Lietuvių kalbos mokymasis emigracijoje dažnai vyksta kaip negimtosios arba paveldėtosios kalbos įgijimas, todėl vaikų motyvaciją lemia ne tik individualūs gebėjimai, bet ir aplinkos, šeimos įtaka bei švietimo kontekstas. Tėvų atsakymai rodo, kad pagrindiniai veiksniai, skatinantys mokytis lietuvių kalbos lituanistinėse mokyklose, yra šeimos vaidmuo ir siekis palaikyti ryšį su Lietuvoje gyvenančiais artimaisiais ir draugais. Dažniausiai būtent tėvų paskatinti vaikai ir pradeda mokytis lietuvių kalbos gyvendami svetur. Lituanistinėse mokyklose vaikai įgyja ne tik kalbinių kompetencijų, bet ir susipažįsta su lietuviška kultūra, Lietuvos istorija ir tradicijomis. Supratę lietuviybės svarbą, dalis mokinių, nors ir nedidelė, svarsto ateitį sieti su grįžimu į Lietuvą ar net studijų perspektyvomis Lietuvoje.

Literatūra ir šaltiniai

- Bagdonavičienė 2012 – V. Bagdonavičienė. Išeivijos lituanistinio švietimo kaita. *Gimtasai kraštas* [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-L-DB-0001:J.04~2012~1367188725093/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
- Bagdonavičienė ir kt. 2013 – V. Bagdonavičienė (ir kt.). *Integruotas modelis, skirtas užsienyje gyvenantiems bei iš užsienio atvykusių lietuvių ir kitų šalių vaikų lituanistiniam ugdymui bei su jais dirbančių pedagogų ir kitų specialistų kvalifikacijos tobulinimui (lituanistinis modelis)*. Rengėjai: Vida Bagdonavičienė, Vilma Balčiūnienė, Janina Dombrovskienė, Mykolas Lepska, Rima Narbuntaitė-Rasimavičienė, Laima Sajienė, Laima Šatienė, Ilona Tandzegolskienė, Janina Varnienė, Jolanta Zabarskaitė [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://pasauliolietuviai.lt/wp-content/uploads/Lituanistinis-modelis.pdf>
- Baranauskienė ir kt. 2015 – V. Baranauskienė, E. Gudavičienė, K. Jakaitė-Bulbukienė, D. Krupikaitė, M. Ramonienė, L. Vilkiene. *Emigrantai: kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: [Emigrantai Kalba ir tapatybe 2015.pdf](https://www.bernardinai.lt/2014-04-25-lietuviu-kalba-emigracijoje-nemirs/)
- Binkauskienė 2014 – L. Binkauskienė. „Lietuvių kalba emigracijoje nemirs“. Aprašoma prof. dr. M. Ramonienės atliktas tyrimas. *Bernardinai.lt* [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://www.bernardinai.lt/2014-04-25-lietuviu-kalba-emigracijoje-nemirs/>

- Dapkutė 2008 – D. Dapkutė. *Lietuviai pasaulyje*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Išeivijos institutas [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://iseivijosinstitutas.lt/lietuviai-pasaulyje/>
- Dörnyei 2009 – Z. Dörnyei. The L2 Motivational Self System. In Z. Dörnyei, & E. Ushioda (Eds.) *Motivation, Language Identity and the L2 Self*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gardner 1985 – R. C. Gardner. *Social Psychology and Second Language Learning: The Role of Attitudes and Motivation*. London: Cambridge University Publishers.
- Globali Lietuva 2024 – Lietuvos diasporos politikos strateginių gairių „Globali Lietuva“ 2022–2030 m. veiksmų plano įgyvendinimo 2024 m. ataskaita [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://byt.lt/sq6us>
- Gudavičienė ir kt. 2024 – E. Gudavičienė, I. Hilbig, K. Jakaitė-Bulbukienė, M. Ramonienė, E. Vaisėtaitė-Žiukė. *Lietuvių kalba kaip galimybė gyvenant svetur*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Jakaitė-Bulbukienė 2024 – K. Jakaitė-Bulbukienė. Būdama direktore, aš esu ir psichologė, ir detektyvė, ir policininkė. *Pasaulio lietuvis* [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://pasauliolietuvis.lt/budama-direktore-as-esu-ir-psichologe-ir-detektyve-ir-policininke/>
- Jakaitė-Bulbukienė, Matulionytė 2024 – K. Jakaitė-Bulbukienė, A. Matulionytė. Motivation of Lithuanian Saturday School Heritage Language Teachers [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/382857931_Motivation_of_Lithuanian_Saturday_school_heritage_language_teachers#pdf
- Kalnaitytė, Vilkienė 2024 – L. Kalnaitytė, A. Vilkienė. Lietuvių kilmės jaunimo kalbinė tapatybė ir lietuvių kalbos, kaip paveldimosios kalbos, mokėjimas Argentinoje. *Taikomoji kalbotyra*, 14, 119–143.
- Karčiauskaitė 2008 – I. Karčiauskaitė. *Diasporos istorija ir kultūra* [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367171712067/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>
- LR švietimo 2020 – Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija. *Antroji kalba ankstyvajame amžiuje*. Nacionalinė švietimo agentūra, Vilnius [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2021/10/Antroji-kalba-ankstyvajame-amziuje.pdf>
- Marcinkevičiūtė 2020 – K. Marcinkevičiūtė. Emigracijoje gyvenantys tautiečiai dvejoja dėl lituanistinių mokyklų: dažnas klausia, kam ta lietuvių kalba vaikams. *LRT lituanica* [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://byt.lt/0kcD6>
- Montrul 2010 – S. Montrul. *Dominance and proficiency in bilingualism: Heritage speakers vs. L2 learners*.
- Naulickaitė, Melnikas 2015 – I. Naulickaitė, B. Melnikas. *Emigracijos iš Lietuvos procesai ekonomikos globalizacijos sąlygomis*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
- Neformaliojo... – *Neformaliojo lituanistinio švietimo mokyklos*. Švietimo, mokslo ir sporto ministerija [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://smsm.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/smm-svietimas/informacija-atvykstantiems-is-usienio-isvykstantiems-i-uzsieni/neformaliojo-lituanistinio-svietimo-mokyklos-2/>
- Norvilas 2012 – A. Norvilas. *Tauta, kalba ir tapatybė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Rudžinskienė, Paulauskaitė 2014 – R. Rudžinskienė, L. Paulauskaitė. *Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys ir padariniai šalies ekonomikai*. Šiaulių universitetas [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/37066/Desktop/Lietuvos gyventojų emigracijos priežastys ir padar.pdf](file:///C:/Users/37066/Desktop/Lietuvos_gyventoju_emigracijos_priezastys_ir_padar.pdf)
- Šedauskienė 2022 – J. Šedauskienė. *Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisija: lietuvių bendruomenės užsienyje – tautinės tapatybės išsaugojimo garantas* [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=41000&p_k=1&p_t=281167&p_kade_id=9&p_pad_id=1002&printVersion=1
- Urbelienė 2021 – J. Urbelienė. *Šeima – svarbiausia gimtosios kalbos ugdytoja*. Vytauto Didžiojo universitetas [žiūrėta 2025 08 28]. Prieiga per internetą: <https://pasauliolietuviai.lt/jurgita-urbeliene-seima-svarbiausia-gimtosios-kalbos-ugdytoja/>

Kristina Blockytė-Naujokė, Gerda Banaitytė

THE MOTIVATION FOR LEARNING LITHUANIAN AS A NON-NATIVE (INCLUDING HERITAGE) LANGUAGE: THE CASE OF LITHUANIAN HERITAGE SCHOOLS ABROAD

Summary

Children of Lithuanian descent growing up in emigration forge their relationship with the heritage language and national identity outside Lithuania's cultural and linguistic environment. Consequently, maintaining Lithuanian becomes not only a means of communication but also a value underpinning the cohesion of identity. Lithuanian heritage schools constitute the primary infrastructure for sustaining this bond, but they are attended only by a few children, and the learning motivation is shaped by interrelated factors: family attitudes, curriculum and pedagogy, the social environment, and learners' own expectations. For most pupils, Lithuanian functions as a heritage language: a connection to it exists, but competences are often asymmetrical, which necessitates structured instruction. This article deliberately employs the term 'Lithuanian as a non-native language', encompassing the education of heritage speakers, because their needs and didactic strategies align with non-native/second-language models.

The article examines the motivation to learn Lithuanian as a non-native language in heritage schools abroad, analysing which factors prompt parents and teachers to encourage children to learn Lithuanian while living outside Lithuania. A quantitative design was used: two anonymous surveys (of teachers and parents) were administered in January to April 2025. The sample comprised 47 teachers from Lithuanian heritage schools across 15 countries, and 112 parents raising children up to the age of 18. The results are presented to identify sources of motivation and applicable instructional strategies across different proficiency levels and age stages.

Summarising the findings, most children in the families surveyed were born abroad, and therefore do not acquire Lithuanian as a first language. Nevertheless, parents consciously sustain linguistic and cultural ties, often enrolling their children in heritage schools, and creating bi-/multilingual home environments. The parents are the pivotal factor in this process: their attitudes, language practices and involvement determine whether the language will be acquired and maintained. Teachers in heritage schools support motivation through age and proficiency-appropriate strategies: play-based and creative approaches in early years, followed

by cognitive, discussion-based, and critical-thinking activities later. Music, films dubbed in Lithuanian, interactive tasks and cultural activities are widely used. Age is particularly consequential: motivation tends to decline in adolescence, due to academic workload, social priorities and reduced parental involvement; therefore, classroom instruction alone is insufficient, and a sustained family-school partnership and broader domains of use beyond the classroom are required. Lithuanian is often acquired in emigration as a non-native or heritage language, so motivation is shaped not only by individual abilities, but also by environmental, family and educational contexts. The principal incentives are the family's role, and ties with relatives and friends in Lithuania. Heritage schools concurrently transmit cultural capital (history, traditions). For a subset of learners, this foundation opens long-term prospects, from plans to return to the consideration of studying in Lithuania.